

DE MAASTRICHTSE MOSASAURUS BLEEF IN PARIJS

NIEUWE ARCHIEFVONDSTEN OVER DE MOSASAURUS-ROOF

Dr. P. J. H. UBACHS

Inleiding

Over de vondst van de maastrichtse mosasaurus (*Mosasaurus hoffmani* Mantell) en het transport van de kop van dit dier naar Parijs in 1794 is vaak geschreven. Naast interessante nieuwe gegevens gaf van Regteren Altena in 1956 een samenvatting van al hetgeen hierover gepubliceerd werd (1). Ik wil het hier nu niet hebben over de vondst zelf, maar over de inbeslagneming van dit maastrichtse curiosum door de fransen en de latere pogingen om het fossiel uit Parijs terug te krijgen.

Het relaas van de vondst en de inbeslagneming is algemeen bekend. Het gangbare verhaal berust op de door Faujas de St. Fond verstrekte gegevens in het eerste stuk van zijn „Histoire naturelle de la montagne de St. Pierre. Paris 1799.” In 1802 verscheen hiervan te Amsterdam een nederlandse vertaling door Pasteur (2). Faujas vertelt dat kanunnik Godding, de eigenaar van de „versteende krokodil”, het piéce de résistance van zijn verzameling bewaarde in zijn buitenhuis bij de Sint Pietersberg. Toen de fransen in het najaar van 1794 het beleg voor Maastricht sloegen, liet de kanunnik de kop binnen de stad brengen en op een veilige plaats opbergen. Na de verovering van Maastricht loofde de volksvertegenwoordiger Freicine die de franse troepen vergezelde, een beloning uit van zeshonderd flessen wijn voor degene die het befaamde stuk ongeschonden bij hem zou bezorgen. Freicine had onmiddellijk succes, want reeds de dag daarna brachten twaalf grenadiers de kop bij hem aan huis. Faujas praat deze diefstal goed met de opmerking, dat kanunnik Godding er toch maar op onrechtmatige wijze aangekomen was. De legerarts Hoffmann was immers de eerste bezitter geweest. Godding deed de dokter echter een proces aan, omdat de kanunnik eigenaar was van de grond waaronder de mosasaurus gevonden was. Hoffmann verloor het proces en het fossiel werd aan Godding toegewezen. Bovendien, zegt Faujas, ontsloeg Freicine ka-

nunnik Godding van de betaling van zijn aandeel in de oorlogsschatting die aan het kapittel van Sint Servaas opgelegd was. Daarenboven zouden Parijse geleerden de kop schatten en de waarde aan Godding vergoeden (3). Pasteur merkt hierbij op dat, naar zijn weten, de op 20.000 livres geschatte waarde nooit aan Godding vergoed werd (4).

Het verhaal werd in later tijd nog wat opgesierd. De kop zou verborgen zijn geweest in de omgang van de Sint Servaas (5), waarvan Faujas niet rept, en de volksmond beweert dat de soldaten van de uitgelooft wijen nooit een druppel gezien hebben, terwijl Faujas juist schrijft dat de beloning prompt uitbetaald werd. Over het algemeen genomen kan Faujas' getuigenis als betrouwbaar gelden. Hij interesseerde zich beroepshalve voor geologie en paleontologie en was direct na de inname van Maastricht in de stad gekomen (6).

Toch zijn er redenen om aan te nemen dat Faujas wat kort van memorie of slordig was, of zelfs bewust onjuiste mededelingen gedaan heeft. In 1942 heeft rector Cremers al een correctie op zijn verhaal aangebracht. Steunend op de „Statistique” van Cavenne, wraakt Cremers het afkeurend oordeel dat Faujas velde over de beweegredenen van kanunnik Godding. In de door Cremers aangehaalde passage (7) prijst Cavenne de rechtschapenheid van de in 1797 overleden Godding, maar vermeldt tevens dat zijn erfgenamen de door de regering beloofde schade-loosstelling nooit ontvangen hebben, wat Paster dus terecht vermoedde.

Het rekest van 1823

De erfgenamen zullen zich wel noodgedwongen hebben moeten neerleggen bij de beslissing van de regering in Parijs, maar zij hebben het er toch niet bij laten zitten. Dit blijkt uit een klein dossier in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag getiteld: „Correspondentie over de terugvordering van een versteenden krokodil” (8). Het is een omslag met in totaal zeven stukken: twee kopieën van verzoekschriften en enkele begeleidende brieven, die verzameld zijn tussen 1823 en 1827.

De twee verzoekschriften zijn allebei afkomstig van Rosa Godding, nicht van de in 1797 overleden kanunnik Godding, deken

van het kapittel van Sint Servaas. In het eerste, niet gedateerde rekest noemt zij zich: „Veuve Godding propriétaire, demeurant à Canne près de Maestricht.” Het tweede rekest is gedateerd te Maastricht op 25 april 1823 en daaruit blijkt dat Rosa intussen niet alleen verhuisd maar ook hertrouwd is, want het verzoek draagt als opschrift: „Johannes Servaas Haanen en zijn huisvrouw Rosa Godding wonende te Wijk-Maastricht aan Z.M. de Koning”. Het rekest werd in 1823 door het echtpaar opgesteld en de koning aangeboden bij gelegenheid van zijn bezoek aan Maastricht in april van dat jaar (9).

Met deze aanbieding deed Rosa Godding opnieuw een poging vergoeding te krijgen voor de schade, die de fransen haar oom en indirect ook zijn erfgenamen berokkend hadden. Het echtpaar begint met op te merken, dat koning Willem I natuurlijk wel eens gehoord heeft van de versteende krokodil uit de Sint-Pietersberg. Indertijd zijn de voornaamste delen daarvan gevonden en verschillende vorsten hebben er grote sommen voor geboden.

Dan stippen zij aan hoe de fransen in 1794 het stuk op onrechtmatige wijze verkregen hebben zonder er ooit een vergoeding voor te betalen.

Toen in 1814 alle geroofde goederen weer aan de vroegere eigenaars teruggegeven moesten worden, heeft de weduwe Godding pogingen ondernomen om de kop terug te krijgen, maar zelfs de hulp van de gouverneur van Limburg mocht niet baten. Het bezoek van de koning aan Maastricht lijkt het echtpaar Haanen-Godding echter een goede gelegenheid om nog eens op de zaak terug te komen.

Het rekest van 1815

Uit het in het genoemde dossier ook aanwezige — en interessantere — afschrift van het eerste rekest blijkt, dat de weduwe zich reeds in juli en nogmaals in oktober 1814 rechtstreeks gewend had tot de minister van binnenlandse zaken in Parijs. Maar de franse minister antwoordde niet op haar verzoeken het fossiel terug te zenden. Daarom ondernam zij een derde poging via de gouverneur van de provincie Limburg, de Brouckère.

De sporen van deze derde poging zijn terug

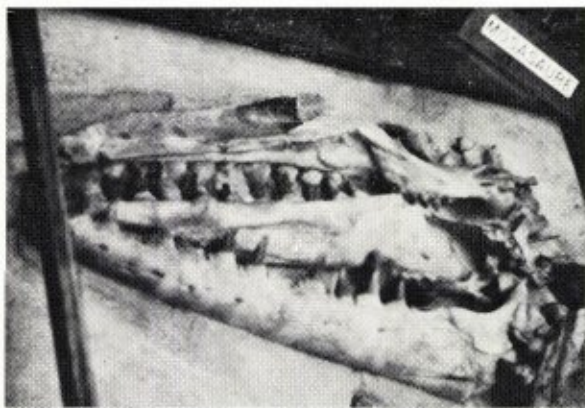
te vinden in het archief van de provincie Limburg (10). Op 17 november 1815 schrijft de Brouckère een begeleidende brief bij de inzending van het rekest van Rosa Godding aan het ministerie van binnenlandse zaken in Den Haag. De gouverneur onderstreept dat de door de weduwe gegeven uiteenzetting geloofwaardig is en zij dus recht heeft op teruggave of vergoeding. Die vergoeding zou dan 50.000 francs moeten bedragen, de geschatte waarde van de „kinnebak”, zoals de bureauambtenaren van het gouvernement het fossiel noemen. Volgens de bedoelingen van de geallieerden (een zinspeling op de Tweede vrede van Parijs) staat de weduwe in haar recht, want de fransen hebben zich wederrechtelijk van de mosasauruskop meester gemaakt.

Vier dagen later bericht de minister van binnenlandse zaken, Röhl, dat hij het eens is met de zienswijze van de gouverneur. Röhl heeft daarom het verzoekschrift doorgezonden aan zijn collega van buitenlandse zaken, die voor verdere afwikkeling zal zorg dragen. De Brouckère stelt Rosa op 28 november 1815 op de hoogte: zij kan gerust zijn; haar verzoek is op weg naar Parijs. En Rosa maar wachten!

Na zeven maanden is haar geduld ten einde. Op 16 juni 1816 richt zij zich weer tot de gouverneur met een nieuw verzoekschrift, door een onbekende hand keurig in het frans geschreven en houterig ondertekend met „la veuve Godin”. De weduwe klaagt sinds eind november van het vorige jaar niets meer vernomen te hebben over haar erfstuk. Zeer onderdanig verzoekt zij daarom de gouverneur nog eens navraag te willen doen. De Brouckère doet weer zijn ambtelijke plicht en zendt de brief van Rosa Godding op 27 juni door naar Den Haag. Hierna hoort de weduwe niets meer, tot dat het bezoek van de koning aan Maastricht in 1823 haar een geschikte gelegenheid lijkt nogmaals haar recht te zoeken. De koning geeft het rekest door aan zijn minister van buitenlandse zaken en dan komt ook weer het verzoekschrift uit 1815 te voorschijn met het volgende verhaal.

Toen in 1794 de franse troepen deze streken binnentrokken, aldus Rosa Godding, werden zij vergezeld door de volksvertegenwoordiger Freicine. Hij is de man die zich

op listige wijze meester maakte van een mergelblok met daarin de kaak van een krokodil, dat eigendom was van wijlen haar oom, kanunnik Godding. Freicine gaf de wens te kennen de kop eens ten huize van de kapitteldeken te willen bezichtigen, zoals zovele vreemdelingen dat vóór hem ook al gedaan hadden. Een uitnodiging van een dergelijke dwingeland (until despot) stond gelijk met een streng bevel, zeker voor een geestelijke. Godding durfde dan ook niet te weigeren en zat dagen te wachten op het bezoek van Freicine. Deze zond echter bericht dat hij ongesteld was en daarom de krokodil graag eens bij zich thuis wilde bekijken, waarop zes soldaten naar het huis van Godding kwamen en met geweld het blok mergel met een kar weghaalden. Eenmaal bij Freicine in huis, nam de volksvertegenwoordiger het fossiel in beslag uit naam van de Franse Republiek. In een stevige kist verpakt werd de mosasauruskop op 9 december 1794 (11) op transport gesteld naar Parijs. Om de roof goed te maken, zo merkt de weduwe Godding schamper op, had Freicine op de kist laten schilderen: „Offert au Gouvernement François par le Doyen de Godding de Maestricht”.

De kop van de mosasaurus te Parijs in 1968.
foto M. van Grinsven.

De kop bevindt zich nu — in 1815 — nog steeds in het natuurhistorisch kabinet van de „Jardin du Roi” te Parijs. Ietwat pathetisch voegt Rosa Godding eraan toe dat alle inwoners van Maastricht de waarheid van haar verhaal kunnen bevestigen.

Kanunnik Godding heeft zich nooit durven beklagen over zijn verlies, waarvan de waarde door kenners geschat werd op 50.000 francs, (dus nog wel iets meer dan Pasteur schatfel!).

Maar nu er een einde gekomen is aan het onrechtvaardige bewind in Frankrijk hoopt de weduwe Godding haar rechtmatig eigendom terug te krijgen. Bovendien zegt zij, ben ik nog in het bezit van twee „zijstukken” (deux parties latérales) van deze krokodil, die het interessante fossiel zouden kunnen completeren als zij gevoegd werden bij het voornaamste stuk, dat zich te Parijs bevindt. Deze laatste zinsnede doet vermoeden dat het Rosa niet zo zeer te doen was om de kop, als wel om uitbetaling van de waarde ervan. De vermelding van die twee „parties latérales” (waar zijn ze gebleven?) kan toch wel geen andere bedoeling gehad hebben dan haar positie te versterken, zodra het tot onderhandelingen zou komen over het toekennen van een schadevergoeding. Maar wat de weduwe zich ook allemaal voorgespiegeld heeft, het bleken uiteindelijk toch maar luchtkastelen te zijn!

De afhandeling van de rekesten

Zoals eerder vermeld zond de Brouckère het eerste rekest in de zomer van 1816 door, waarop de ministers van buitenlandse zaken, baron van Nagell, op zijn beurt de nederlandse gezant te Parijs, Fagel, instrueerde om stappen te ondernemen. Uit de instructie van van Nagell kan niet gelezen worden, dat de minister de zaak van belang vond. Fagel moest in Parijs maar eens navraag doen ten behoeve van de weduwe Godding (12). De gezant heeft de opdracht waarschijnlijk als een routinekwestie afgehandeld, want er is niet eens een schriftelijk antwoord van de franse regering op binnengekomen.

De nicht van de kanunnik gaf het echter niet zo gauw op en, zoals ik hiervoor uiteenzette, ondernam zij in 1823 een vierde poging om de kop van de mosasaurus uit Parijs terug te krijgen.

Van Nagell gaf de nederlandse gezant weer opdracht navraag te doen, maar ook nu weer zonder enige bijzondere aandrang uit te oefenen. De gezant moest stappen ondernemen „à fin que les pétitionnaires (het echtpaar Ha-

n en-Godding) rentrent en possession de l'objet en question..." (13). Fagel maakte er direct werk van en schreef aan de minister van buitenlandse zaken, de beroemde schrijver Chateaubriand, die ook nog een jaartje minister geweest is (14). Zo snel als Fagel reageerde, zo traag was het franse ministerie. Ruim drie jaar later meldde Fagel aan zijn superieur in Den Haag, dat er nog steeds geen antwoord binnen was. Opnieuw had hij daarom bij de franse minister baron de Damas, aangedrongen de versteende krokodil terug te geven of anders de erfgenamen een schadeloosstelling toe te kennen (15).

Op 8 januari 1827 antwoordde baron de Damas. De minister deelde mee, dat de bewuste kop in het natuurhistorisch kabinet te Parijs inderdaad afkomstig was van de maastrichtse kanunnik Godding. De registers van de „Jardin du Roi" wezen dit uit. De versteende kop was indertijd bij de kanunnik weggehaald. Heel listig merkt Damas — of zijn adviseur — op, dat het niet duidelijk was of Godding nu de bewaarder of de eigenaar van het fossiel was, want had de kanunnik de kop niet eerst verkregen na een proces tegen de bioloog (naturaliste) Hoffman, de eigenlijke vinder? Wat er ook van zij, aldus Damas, kanunnik Godding had na het weghalen van de mosasaurus kwijschelding gekregen van zijn aandeel in de aan de maastrichtse kapittels opgelegde oorlogsschatting. Frankrijk was dus op wettige wijze eigenaar geworden van de kop en het verzoek van de nabestaanden achtte hij daarom niet ontvankelijk (16).

De redenering van Damas, dat Frankrijk op wettige wijze eigenaar geworden was door Godding als tegenprestatie zijn aandeel in de oorlogsschatting kwijt te schelden, lijkt mij een kluitje voor een vakdiscussie onder juristen; ik moet mij hier van een oordeel onthouden, al lijkt het mij wel een juridische kronkel die het rechtsgevoel van de leek niet zal bevredigen. Fagel meende in elk geval, dat er geen speld tussen te krijgen was. Hij schreef immers aan van Nagell, dat hij geen mogelijkheid zag nog iets in te brengen tegen het ministeriële antwoord (17). Onze gezant schijnt niet geweten te hebben, dat de brief van Damas eigenlijk niets anders bevatte dan een vrijwel letterlijke herhaling van het verhaal van Fajás

Reconstructie van de *Mosasaurus* naar Dollo.

de St. Fond met een juridische spitsvondigheid aan het slot om van de zaak af te zijn. In ieder geval heeft ook van Nagell hetzelfde geconcludeerd als zijn parijsse gezant, want het dossier werd gesloten. Bleef alleen de bittere pil voor Rosa Godding om te treuren over het verlies van iets dat zij nooit bezeten had. Maar daar zwijgen de stukken over!

Besluit

De aanwezige stukken geven aanleiding tot het trekken van enkele conclusies. In de eerste plaats kunnen enige kleine correcties aangebracht worden in het verhaal over de wegvoering van de maastrichtse mosasaurus. Uit het relaas van Rosa Godding volgt, dat de fransen van meet af aan geweten hebben waar de kop zich bevond, nml. in het huis van kapitteldeken Godding. Er is dus geen aanleiding voor een romantisch verhaal over dorstige franse soldaten die zoekend rondspeuren in de krochten van de lange gang van de Sint Servaas. Freicine heeft de kanunnik om de tuin geleid door zich voor te doen als minnaar van kunst en wetenschap, terwijl het hem er

veeleer om de doen zal zijn geweest de beroemde maastrichtse „krokodil” in handen te krijgen zonder al te veel opzien te baren.

Daarna heeft de volksvertegenwoordiger de kanunnik trachten te paaien door een schade-loosstelling te beloven en hem zijn aandeel in de oorlogsschatting kwijt te schelden. Als deken had Godding recht op twee van de veertig prebenden, die het kapittel van Sint Servaas te vergeven had. Waarschijnlijk werd hij dus ook voor één twintigste aangeslagen in het deel van de oorlogsbelasting, dat het kapittel moest opbrengen. Hoe groot de som was, waarvoor het kapittel van Sint Servaas aangeslagen werd, valt slechts bij benadering vast te stellen. De maastrichtse geestelijkheid werd in haar geheel aangeslagen voor 450.000 francs (18). De kapittelheren van Onze Lieve Vrouw en Sint Servaas moesten daarvan vijf twaalfde deel opbrengen (19): 187.500 francs. Sint Servaas telde tweemaal zoveel prebenden als Onze Lieve Vrouw; het aandeel van Sint Servaas kan dus gesteld worden op 125.000 francs, waarvan Godding één twintigste moest betalen, ofwel 6250 francs. Het is een zeer ruwe berekening met heel veel vraagtekens, maar er mag wel uit geconcludeerd worden dat de fransen heel goedkoop eigenaar geworden zijn van de mosasauruskop, die volgens Pasteur 20.000 en volgens Rosa Godding 50.000 francs waard was!

Na deze kleinere correcties op het gangbare verhaal over de ontvreemding van de mosasaurus, moet in de tweede plaats gewezen worden op de laksheid van de nederlandse regering om het geroofde fossiel uit Parijs terug te krijgen. Het provinciale bestuur noch de regering in Den Haag hebben er meer in gezien dan een particulier belang. De nederlandse bewindslieden erkenden het goed recht van de nicht van de kanunnik, maar ook niet meer. Zij achten het bezit van de toen nog zeldzame mosasaurus niet van nationale betekenis, anders zouden zij wel met meer nadruk in Parijs op teruggave aangedrongen hebben. Verwonderlijk is dit niet, maar wel jammer! Niet verwonderlijk: de nederlandse regering heeft zich in het algemeen weinig inspanning getroost om de geroofde nederlandse kunstschaten terug te vorderen, die de fransen volgens de bepalingen van de Tweede vrede van Parijs aan de vroegere eige-

naars moesten restitueren (20). Maar wel jammer; voor Maastricht ging daardoor een zeldzame vondst uit de Sint-Pietersberg verloren en wel voor goed. Eerst veel later kreeg het Natuurhistorisch Museum een afgietsel in gips als pleister op de wonde.

Literatuur

1. Van Regteren Altena, C. O. Achttiende-eeuwse verzamelaars van fossielen te Maastricht en het lot hunner collecties. In: Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks IX, 1956; pp. 83-112.
2. Faujas de St. Fond, B. Natuurlijke historie van den St. Pieters Berg bij Maastricht door ... Uit het Fransch door J. D. Pasteur. Te Amsterdam bij Johannes Allart 1802; pp. 79-84.
3. Faujas-Pasteur, o.c., pp. 82-83.
4. Faujas-Pasteur, o.c., p. 84, noot a.
5. Flament, A. J. A., Chroniek van Maastricht..., Maastricht 1915; p. 143.
6. Faujas-Pasteur, o.c., p. 61.
7. Cremers in: Natuurhistorisch maandblad, 1942; p. 116. Ook van Regteren Altena wees op het tendentieuze van Faujas' mededelingen. Van Regteren Altena, o.c., p. 86.
8. Algemeen Rijksarchief, Den Haag. Archief van het ministerie van buitenlandse zaken na 1813, legatie Frankrijk, no. 196. (Tenzij anders aangegeven, zijn alle verdere aanhalingen uit dit dossier afkomstig).
9. Flament, o.c., p. 154.
10. Rijksarchief, Maastricht. Archieven van het provinciaal bestuur van Limburg, Verbaal gouverneur, nos. 753 (1816, juni 17); 872 (1815, november 17); 873 (1815, november 21 en 28) en 899 (1816, juni 16).
11. De Jong, A. A. M. N. Zwanevang... In: Miscellanea trajectensia, Maastricht 1962; p. 526.
12. Algemeen Rijksarchief, Den Haag. Van Nagell aan Fagel te Parijs; Brussel, 2 juli 1816.
13. Idem. Van Nagell aan Fagel te Parijs; Brussel, 13 juni 1823.
14. Idem. Fagel aan Chateaubriand; Parijs, 16 juni 1823.
15. Idem. Fagel aan van Nagell; Parijs, 27 oktober 1826.
16. Idem. Baron de Damas aan Fagel; Parijs, 8 januari 1827.
17. Idem. Fagel aan van Nagell; Parijs, 9 januari 1827.
18. Spiertz, M. G. Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw..., Assen 1964; p. 132.
19. Spiertz, o.c., p. 188.
20. Aldus de oudere literatuur. Dat de Nederlandse regering niet laks was, maar de politici en de Fransen met succes tegenwerkten, blijkt uit: „150 jaar Koninklijk kabinet van schilderijen...”, 's-Gravenhage 1967; pp. 36-40. Bij de teruggave van de „grote verstenen uit de St. Pietersberg (o.c., p. 40) ontbrak in elk geval de mosasauruskop”. Zag men die over het hoofd of saboteerden de Fransen hier met succes?